

NAŠ DALJNI BLIŽNJI SVET

Czesław Miłosz: Besede v kraljevski akademiji v Stockholmu

Ob prejemu Nobelove nagrade za književnost

I

Dejstvo, da sem se znašel na tej tribuni, naj bo argument za vse tiste, ki slavijo čudežno zapleteno nepredvidljivost življenja, ki nam je dana od Boga. V šolskih letih sem prebiral zvezke knjižne police Nobelovci, ki je izhajala v Varšavi, spominjam se oblike črk in barve papirja. Takrat sem mislil, da so nobelovci samo pisatelji, se pravi ljudje, ki pišejo debele knjige v prozi, in tudi, ko sem že vedel, da so med njimi pesniki, se dolgo nisem mogel otresti svoje stare navade. Ko sem leta 1930 objavil svoje prve pesmi v glasilu vilenskih študentov *Alma mater vilensis*, še nisem bil prepričan, da sem pesnik. Še mnogo pozneje, ko sem že izbral samoto in se predal precej nenavadnemu opravilu, kot je pesnjenje v poljščini, če živiš v Franciji ali Ameriki, sem zvesto ohranjal idealno podobo pesnika, ki je lahko slaven samo v svoji vasi ali mestu.

Ena izmed Nobelovih nagrajenk za književnost, ki sem jo v otroštvu rad prebiral, je, mislim, v veliki meri vplivala na moje razumevanje poezije, in vesel sem, da o nji lahko spregovorim na tem mestu. To je bila Selma Lagerlöf. V *Čudežnem potovanju*, knjigi, ki sem jo občudoval, je namenila junaku dvojno vlogo. Leti namreč nad zemljo in jo objema z višine, hkrati pa jo vidi v vsaki podrobnosti. In to bi bila lahko metafora za pesnika. Podobno metaforo sem našel pozneje v latinski odi Macieja Sarbiewskega, pesnika iz 17. stoletja, ki je bil znan v takratni Evropi pod psevdonimom Casimire. V nji opisuje svojo pot od Vilna do Bruslja, kamor se odpravlja k prijateljem pesnikom na Pegazovem hrbtu. Podobno kot Nils Holgerson vidi pod sabo reko, jezera, gozdove, torej zemljevid, ki je hkrati oddaljen in konkretiziran.

Taka sta torej atributa pesnika: poželenje oči in želja po opisu. Toda, kdor razume poezijo kot »videti in opisovati«, naj ve, da stopa v resen spor z novim časom, ki je zagledan v raznolike teorije specifičnega pesniškega jezika.

Vsak pesnik je odvisen od rodov, ki so pred njim pisali v njegovem jeziku: deduje sloge in oblike, ki so jih izoblikovali in izpopolnili pesniki pred njim. Hkrati pa tudi čuti, da stare oblike izražanja ne ustrezajo vedno njegovi skušnji. Ko se jim prilagaja, sliši v sebi glas, ki ga svari pred masko in pozo. Upira se jima in stopa v odvisnost od vrstnikov in najrazličnejših avantgardnih tokov. Na žalost je dovolj, da izda prvo pesniško knjigo, in že ga imajo. Komaj se posuši tiskarska barva, je delo, ki se mu je zdelo najbolj svoje, najbolj lastno, že uvrščeno v slogovni tok, in potrjena je zunanja odvisnost. Edina možnost upora zoper slabo vest je iskanje nove poti, tiskanje nove knjige: potem pa se vse ponavlja in ni konca tej gonji. Lahko

se celo zgodi, da pesnik zapušča za sabo knjige kot osušele kačje leve, beži neprestano od tega, kar je ustvaril, in nenadoma mu podelijo Nobelovo nagrado.

Kakšen skrivnostni impuls ne dovoljuje pesniku, da bi se naselil v tem, kar je storil, kar je končal? Mislim, da je to iskanje resnice. Besedi *resnica* priznavam naivni in dostojanstveni pomen, ki nima nič skupnega s filozofskimi spori zadnjih stoletij. To je zemlja, kot jo vidita Nils z gosakovega in pesnik latinske ode s Pegazovega hrbta. Nedvomno ta zemlja je in njenih bogastev ne more izčrpati noben opis. V trenutku, ko to trdimo, smo prisiljeni zavrniti vprašanje, ki ga danes slišimo zelo pogosto: »Kaj je resnica?« ker je do potankosti podobno Pilatovemu vprašanju: »Kaj je pravica?« Če je med pari nasprotij, s katerimi se srečujemo vsak dan, resnično pomembno nasprotje med življenjem in smrtjo, bi upal reči, da sta prav tako pomembni nasprotji med resnico in sprenevedanjem ter resničnostjo in iluzijo.

II

Simone Weil, katere delom se moram za marsikaj zahvaliti, je zapisala: »Distanca je duša lepote.« Vendar se dogaja, da jo je mnogokrat skoraj nemogoče doseči. Sem *Otrok Evrope*, kot je videti iz naslova ene izmed mojih pesmi, ampak to je grenko, sarkastično spoznanje. Napisal sem tudi avtobiografsko knjigo, ki jo je francoski prevajalec naslovil *Une aurore Europe*. Nedvomno sta dve Evropi, in zgodilo se je tudi, da je bilo nam, prebivalcem druge, dano stopiti v samo »jedro teme« 20. stoletja. In zato ne znam govoriti o pesništvu na sploh, temveč sem prisiljen opazovati njegova stičišča s konkretnim časom in prostorom. Iz časovne razdalje že lahko vidim splošne poteze dogodkov, ki so s smrtonosnimi posegi prerasli sleherno življenjsko katastrofo; toda moja pesem in pesništvo mojih vrstnikov, ki sta rasli iz avantgardnega, torej podedovanega sloga, na tako strašne dogodke nista mogli biti pripravljene. Hodili smo tipaje kot slepci in se izpostavljali skušnjavam, ki v našem stoletju prežijo na človeško misel. V času vsesplošnega prevrata, ki se je začel pred nekaj stoletji na majhnem zahodnem polotoku evrazijske celine in v toku enega človeškega življenja objel ves planet z enim kultom: znanostjo in tehniko, ni lahko ločiti resničnosti od iluzije. Posebno težko pa se je bilo upirati različnim skušnjavam v tistih delih Evrope, kjer so izkrivljene ideje o pollaščevanju ljudi in narave privedle do paroksizmov revolucije in vojne, ki sta terjali nešteto človeških življenj v fizičnem in duhovnem smislu. Mislim pa, da je razmislek o teh idejah, čeprav smo se srečavali z njihovimi najbolj otipljivimi oblikami, v primerjavi s spoštovanjem in hvaležnostjo do vsega tega, kar brani ljudi pred notranjim razkrojem in podleganjem premoči, prav neznamen. Predvsem s premočjo je računala furija sovražnih sil: nekateri običaji, nekatere institucije, predvsem vse organske vezi, ki rasejo nekako same iz sebe in jih oblikujejo družina, vera, soseska, skupna dediščina, z eno besedo: vse človeštvo, tako neredno in nelogično, neštetokrat smešno zaradi svojih provincialnih navad in lojalnosti, je postalo predmet njenega uničevalnega delovanja. V mnogih državah tradicionalne vezi civitas postopoma odmirajo in ljudje se trgajo od izročila, ne da bi se zavedali. Vse kaj drugega pa pomenijo v primerih, ko zaradi ogroženosti zaživi njihova ohranjevalna, življenjska moč. In tako je bilo v deželi, od koder sem doma.

Mislim, da na tem mestu lahko izrečem nekaj besed o blagru, ki smo ga bili deležni moji prijatelji in jaz v tej »drugi Evropi«, nekaj besed blagoslova.

Dobro je roditi se v majhni deželi, kjer je narava po človekovi meri, kjer so skozi stoletja živeli v soglasju razni jeziki in vere. Mislim o Litvi, deželi mitov in poezije. In čeprav je moja družina govorila poljščino že v 16. stoletju, podobno kot mnoge finske družine govorijo švedsko, mnoge irske angleško, in sem zato poljski pesnik, me litvanska pokrajina in morda tudi litvanski duhovi niso nikoli zapustili. Dobro je slišati v otroštvu besede latinske liturgije, dobro je prevajati v šoli Ovida in se učiti katoliške dogmatike in apologetike. Blagor mu, komur je usoda naklonila tako univerzitetno mesto, kot je Vilno: mesto čudne baročne in italijanske arhitekture, ki se je naselila v severne gozdove, in zgodovine, ki jo hrani sleherni kamen, mesto štiridesetih katoliških cerkva, pa tudi številnih sinagog. V mojih časih so ga Zidje imenovali severni Jeruzalem. Šele ko sem že predaval v Ameriki, sem začel razumeti, koliko se je vpilo vame iz debelih zidov naše stare univerze, koliko iz formul rimskega prava, koliko iz zgodovine in književnosti stare Poljske, ki čudita mlade Američane s svojimi posebnimi lastnostmi: vzvišeno anarhijo, humorjem, ki se upira zagrizenim sporom, občutkom organske skupnosti, in nezaupljivostjo do sleherne centralizirane oblasti.

Pesnik, ki je zrasel v takem svetu, mora biti iskalec resnice po poti kontemplacije. Drag mu mora biti patriarhalni red, zven zvonov, beg pred pritiskom in nenehnimi zahtevami bližnjih, tišina samostanske celice, če knjige na mizi govorijo o nerazumljivih lastnostih ustvarjenih reči, kakršna je njihova *esse*. In nenadoma vse to zanika demonična moč zgodovine, ki ima vse lastnosti krvoločnega božanstva. Zemlja, ki jo je gledal pesnik v svojem letu, je zakričala kot iz prepada in mu ni več dovoljevala, da bi jo opazoval z višine. Zaživelo je nepremagljivo nasprotje, resnično, ker ni dalo miru niti podnevi niti ponoči, pa naj mu je bilo ime nasprotje med bistvom in ravnanjem ali nasprotje med umetnostjo in solidarnostjo z ljudmi. Resničnost je zahtevala, naj jo zapiramo v besedo, in bila je neznosna, in če smo se je dotikali in je zaživela, ni prihajala iz pesnikovih ust niti Jobova tožba, in sleherni umetnost se je v primerjavi z dejanjem izkazala kot nična. Zajeti resničnost tako, da bi se ohranila v vsej svoji večni prepletenosti dobrega in zlega, je mogoče samo iz distance, samo če se dvigneš nadnjo, ampak to bi bila moralna izdaja.

To nasprotje sega v jedro konfliktov 20. stoletja; odkrili so ga pesniki v deželi, ki jo je iznakazil zločin. In kaj misli pisec nekaj pesmi, ki so samo spomin na te čase, samo dokaz? Misli, da so se rodile iz bolečega nasprotja in da bi bilo bolje, če bi ga znal razvezati drugače in bi pesmi sploh ne napisal.

III

Zavetnik vseh izgnanih pesnikov, ki obiskujejo rodno grudo samo v spominu, je še vedno Dante, ampak kako se je povečalo število Florenc od njegovega časa!

Izgon pesnikov je danes preprosta funkcija sorazmeroma novega odkritja: če ima kdo oblast, lahko kontrolira jezik, in to ne samo s cenzurnimi prepovedmi, temveč tudi s spreminjanjem besednega pomena. Pojav svoje

vrste je jezik *ne-proste* družbe, ki ga zaznamujejo posebne stalne navade: cela področja resničnosti ne obstajajo več preprosto zato, ker nimajo imena. Kot se doždeva, spaja prikrita vez književne teorije, ki pojmujejo svoj predmet zgolj kot *écriture*, kot govorigo, ki rase sama iz sebe, z rastjo totalitarne države. Bodi kakorkoli, toda ne vidim vzroka, da bi država ne tolerirala dejavnosti, ki se ji pravi pesništvo, pripovedništvo in jo pojmujejo kot avtonomne sisteme odnosov, katerih meje so strogo določene. Pesnik je nevaren samo tedaj, kadar se hoče osvoboditi podedovanih ali sprejetih slogov in iskati resnico reči v dvorani. V dvorani, v kateri občinstvo brez pridržka sprejema dogovor premolka, zveni beseda *resnica* kot strel, še več: kot skušnjava, da bi jo izpovedal, in je podobna silnemu srbenju, postaja obsesija in ne dovoljuje misli o ničemer drugem. Prav zato pesniki izbirajo izgnanstvo. Vendar ni popolnoma jasno, ali gre pri tem samo za odziv na aktualnost, ali ne morda za hrepenenje, da bi se je znebil, in v drugi deželi, na drugem bregu vsaj za trenutek našel svoj resnični poklic: kontemplacijo Biti.

To upanje je precej varljivo, ker prišlec iz »druge Evrope« povsod, kamor pride, spozna, da ga od novih razmer loči množica lastnih skušenj, kar spet lahko postane vir nove obsesije. Na planetu, ki je zaradi fantastičnega razvoja sredstev za obveščanje iz leta v leto manjši, poteka proces, ki se je doslej izmikal definciji in bi ga lahko imenovali *odpoved spomina*. Z vso zanesljivostjo so nepismeni prejšnjih stoletij, se pravi: velikanska večina človeštva, kaj malo vedeli o zgodovini svojih dežel ali svoje civilizacije. V razumu današnjih nepismenih, ki sicer znajo brati in pisati, včasih celo poučujejo mladino v šolah in na univerzah, je zgodovina kajpada prisotna, ampak čudno pomešana in zamegljena: Molière je, na primer, Napoleonov, Voltairov ali celo Leninov sodobnik. Tudi dogodki zadnjih desetletij, katerih pomen je resnično bistven, saj védenje ali navedenje o njih lahko zaobrbe usodo naše vrste, se oddaljujejo, bleđijo, izgubljajo sleherni konsistenco, kot da bi se dobesedno uresničevala Nietzschejeva prerokba o evropskem nihilizmu. »Nihilistovo oko,« je pisal Nietzsche leta 1887, »ni zvesto spominu: dovoljuje mu, da se razgalja, gubi listje . . .« Toda, česar nihilist ne more storiti zase, ne bo znal narediti za vso preteklost človeške vrste: dovoljuje ji propasti.

Polno je tudi izmišljotin o preteklosti, ki se upirajo tudi najbolj preprostem zdravemu razumu in elementarnemu občutku za dobro in zlo. Kot je pred nedavnim poročal *The Los Angeles Times*, je v različnih deželah po svetu izšlo več kot sto knjig, ki poskušajo dokazati, da je *the Holocaust* izmišljotina židovske propagande in da ga nikoli ni bilo. Če je mogoča taka norost, kaj je še neverjetna splošna izguba spomina kot permanentno stanje, ki je sama po sebi strašnejša grožnja kot manipulacija z geni in onesnaževanje naravnega okolja?

Pesniku iz »druge Evrope« so dogodki, ki jih vsebuje *the Holocaust*, časovno resnično zelo blizu, in osvoboditi se jih lahko samo s prevajanjem *Davidovih Psalmov*. Vendarle še vedno občuti stisko, ko se pomen te besede postopoma spreminja in začenja pripadati samo židovski zgodovini, kot da bi žrtve istega zločina ne bili tudi milijoni Poljakov, Rusov, Ukrajincev in jetnikov drugih narodnosti. Stisko občuti tudi zato, ker je v tem spreminjanju nekaj kot napoved morda skorajšnjega jutri, ko bo od zgodovine ostalo samo to, kar bodo prikazovali na televizijskem ekranu,

resnico pa bodo kot preveč zapleteno zakopali v arhive ali jo popolnoma odstranili. Tudi druga dejstva, ki so mu blizu, ljudem Zahoda pa zelo oddaljena, povzročajo, da mu postaja vse bolj verjetna Wellsova vizija iz *Casovnega stroja*: »Zemlja je naseljena s plemenom otrok dneva, ki so brez skrbi, brez spomina in brez zgodovine, toda nemočni proti naseljencem podzemeljskih votlin, kanibalskemu plemenu otrok noči.«

Ker živimo v nenehnem gibanju tehnoloških sprememb, vemo, da se je začelo združevanje našega planeta, in spoštujemo pomen mednarodne skupnosti. Ne smemo pozabiti dneva ustanovitve Društva narodov ali OZN. Na žalost pa sta v primerjavi z datumom, ki bi ga morali vsako leto obhajati kot dan žalosti, čeprav mladi rod o njem le redkokdaj sliši, prav malo pomembna. To je 23. avgust 1939. Velika diktatorja sta takrat podpisala sporazum, ki je vseboval tudi tajno klavzulo o delitvi sosednjih dežel, čeprav so imela glavna mesta, svoje vlade in parlamente. To ni pomenilo samo izbruh strašne vojne, temveč tudi ponovno uvedbo kolonialnih principov, po katerih narodi niso nič drugega kot živina, ki jo je mogoče kupovati, prodajati in je popolnoma odvisna od vsakokratnega gospodarja. Izginile so njihove meje, pravice do samostojnosti, potni listi. In samo čudimo se lahko, da še danes samo šepetamo s prstom na ustih o ravnanju velikih diktatorjev pred štiridesetimi leti. Neizpovedani in hkrati javno ne obsojeni posegi proti človeštvu in njegovim pravicam pa so po vsi priliki strup, ki deluje počasi in namesto prijateljstva neti sovraštvo med narodi.

V antologijah poljskega pesništva se srečujem z imenoma svojih prijateljev: z Władisławom Sebyłto in Lechom Piwowrjem, z navedkom datuma njune smrti — 1940. Nevzdržno pa je dejstvo, da ni mogoče napisati, kako sta umrla, čeprav o tem ve vsak Poljak: doletela ju je namreč usoda tisoč poljskih oficirjev, ki jih je razorožil in interniral Hitlerjev zaveznik, in pokopana sta v skupinskem grobu. Naj mar mladi rodovi na Zahodu, če se sploh učijo zgodovine, ne vedo o dvesto tisočih ljudeh, ki so leta 1944 padli v Varšavi, v mestu, ki sta ga zaveznika obsodila na smrt?

Velika diktatorja-morilca sta že davno mrtva, ampak kdo ve, ali nista doživela zmage s trajnejšimi posledicami, kot sta zmaga ali poraz njunih armad? Kljub določilom Atlantske liste je princip, da so države trgovsko blago, morda celo predmet hazardne igre, upoštevala povojna delitev Evrope na dve področji. Večen spomin na dediščino po velikih diktatorjih je manjkanje treh baltskih držav v OZN. Pred vojno so bile te države članice Društva narodov, z zemljevida Evrope pa so izginile zaradi tajnih klavzul v sporazumu iz leta 1939.

Naj mi bo oproščeno, da grebem po ranah spomina, vendar ta predmet ni čisto brez povezave z mojo meditacijo o pogosto napačno razumljeni, a tako spoštovanja vredni besedi *resničnost*. Tožbe ljudstev, še mnogo bolj izdajalski pakti kot ti, o katerih beremo v Tukididu, oblika javorjevih listov, vzhodi in zahodi sonca nad oceanom, vse to tkivo vzrokov in posledic, pa naj ga imenujemo Narava ali Zgodovina, nas opozarja, vsaj mislim, na drugačno resničnost, ki je ne moremo nikoli do konca pregledati, čeprav nenehna težnja k nji poganja in napaja sleherno znanost in umetnost. Včasih se mi zdi, da razumem smisel nesreč, ki so doletele narode »druge Evrope«, kot možnost, da se bodo ohranjale v spominu tudi potem, ko jih bosta Evropa brez atributa in Amerika imeli z vsakim rodом manj. Morda pa sploh ni drugega spomina kot spomin na rane, kot govori biblija, kronika

težkih preizkušenj Izraela. Ta knjiga je dolga stoletja dovoljevala nekaterim evropskim narodom, da so ohranjevali občutek korenin in rasti, ki ni isto kot danes modni termin historizem.

V teh tridesetih letih, ki jih preživljam v tujini, sem se mnogokrat počutil v boljšem položaju kot moji zahodni kolegi, ustvarjalci in razlagalci književnosti, zakaj dogodki — bolj ali manj oddaljeni v času in stoletjih — so v moji misli dobivali ostro, precizno obliko. Tuji bralec, ki prebira poljske, češke, slovaške in madžarske romane ali pesmi, in gledalec, ki sledi razvoju njihove kinematografije, sicer lahko priključeta zavest o nenehnem boju misli s cenzurnimi omejitvami, medtem ko nas — ljudi iz »druge Evrope« — brani spomin kot posebna moč pred govorom, ki bi se ovijal sam okoli sebe kot bršljan, ki se ne more opreti ob zid ali drevo.

Govoril sem o želji, da bi se znebil nasprotja med potrebo po distanci in občutkom solidarnosti z ljudmi. Če nam let nad zemljo, bodisi na gosakovem bodisi na Pegazovem hrbtu, pomeni metaforo za pesnikov poklic, nam ne bo težko opaziti, da je nasprotje vsebovano v nji sami: kako biti nad zemljo in jo hkrati videti v sleherni podrobnosti? V prožnem ravnotežju pa vendarle dosežemo harmonijo, ki jo omogoča distanca in jo prinaša tok časa. »Videti« ne pomeni samo *imeti pred očmi*, temveč tudi *hraniti v spominu*, »videti in opisovati« pomeni *oživljati v predstavah*. Distanca, ki jo ustvarja skrivnost časa, sama po sebi ne spreminja dogodkov, pokrajnin človeških obrazov v zmledo vedno bolj bledih senc. Nasprotno: razodeva jih lahko v popolni svetlobi, v kateri vsako dejstvo, vsak podatek dobiva svoj izraz in traja kot večni spomin ne le na človeške krivice, temveč tudi na človeško veličino. Živi smo večni dolžniki umrlih. Svoj dolg lahko poplačamo samo s prizadevanjem opisati natančno vse, kar je bilo, in obvarovati preteklost pred izmišljotinami in legendami. Tako postajata zemlja, ki jo vidimo z višine in traja v večnem zdaj, in zemlja, ki traja samo v danem času, gradivo za pesništvo.

IV

Ne bi hotel zbujati vtisa, da je moja misel zagledana v preteklost, ker to ni res. Kot vsi moji sovrstniki sem bil nagnjen k obupu, k napovedovanju skorajšnjega uničenja, in očital sem si, da se vdajam nihilistični skušnjavi. V globini pa je vendarle, vsaj upati smem tako, moja poezija ostala zdrava in hrepenela je po Kraljestvu Resnice in Pravičnosti. Moram omeniti ime človeka, ki me je naučil, da se človek ne sme vdajati obupu. Ne oblikuje nas namreč samo rodna gruda s svojimi rekami, jezeri, izročilom, ampak tudi ljudje, posebno velike osebnosti, ki smo jih srečali v zgodnji mladosti. Imel sem srečo, da me je kot sina sprejel sorodnik Oskar Miłosz, pariški samotar in videc. Kako je prišlo do tega, da je postal francoski pesnik, bi lahko razjasnila zapletena zgodovina naše družine in dežele, ki se je nekoč imenovala Velika litvanska kneževina. Naj bo kakor koli že, toda pred kratkim smo brali v pariškem tisku izraze obžalovanja, da najvišjega mednarodnega književnega priznanja pred petdesetimi leti ni dobil francoski pesnik mojega imena.

Veliko sem se naučil od njega. Naučil me je globlje razumeti religijo stare in nove zaveze in izoblikoval v meni potrebo po natančni, asketski hierarhiji vrednot na vseh področjih človeške misli, predvsem v poeziji. Po

njegovem mnenju je največji greh razumevanje in sprejemanje drugotnih pojavov kot prvotne. Poslušal sem ga, kot poslušamo preroka, ki je, kot je sam govoril, ljubil ljudi »s staro ljubeznijo, ki so jo obrabila pomilovanja, samota in jeza«, in je zato svaril nori svet pred katastrofo, ki vanjo drvi. Od njega sem zvedel, da je ta katastrofa nepreklicna, pa tudi to, da bo veliki požar, ki ga napoveduje, samo del velike drame, ki se bo morala ne le začeti, temveč tudi končati.

Globlje vzroke strašne drame je videl v zmotni smeri, ki jo je začrtala znanost osemnajstega stoletja in privedla do uničujočih posledic. Podobno kot William Blake pred njim je napovedoval novi vek, novo renesanso domišljije, ki jo obsoja posebna vrsta znanstvenega mišljenja, ampak veroval je, da je ne obsoja znanstvena misel v celoti, prav zanesljivo pa ne tista, ki jo bodo odkrili ljudje prihodnosti. Ne zdi se mi pomembno razložiti, koliko sem dobesedno sprejemal njegovo prerokovanje, bolj pomembna je splošna orientacija.

Oskar Miłosz je podobno kot William Blake črpal inspiracijo iz del Emmanuela Swedenborga, misleca, ki je prej kot kdorkoli napovedal poraz človeka, ki se vrti v newtonovskem modelu vesolja. Ko sem po zaslugi svojega sorodnika postal pozoren bralec Swedenborga in interpretiral njegova dela drugače, kot je bilo v navadi v času romantike, nisem pričakoval, da bom obiskal njegovo deželo ob tako pomembni priložnosti.

Naše stoletje gre h koncu. Zato si nisem upal napovedati kaj slabega. Kljub vsemu pa je bilo naše stoletje tudi stoletje vere in upanja. Pred našimi očmi se dogaja velika sprememba. Skoraj priča smo ji, ker smo sami njen del. Od časa do časa nam razodeva pojave, ki budijo splošno preseñenje. Ta sprememba je povezana s tem, kar je Oskar Miłosz imenoval »najgloblja skrivnost delavskih množic, ki so bolj žive kot kadarkoli prej, bolj sprejemljive in bolj polne notranjih stisk«. Njihove skrivnosti, neizrečene potrebe resničnih vrednosti jezik ne more izpovedati: zato niso odgovorna le sredstva množičnega obveščanja, temveč predvsem intelektualci. Sprememba pa vendarle traja in kljub kratkovidnim predvidevanjem je le verjetno, da bodo naš čas, poln grozot in nevarnosti, nekoč ocenili kot nujno fazo porodnih bolečin, preden človeštvo prestopi prag nove zavesti. Tedaj se bo pojavila nova hierarhija vrednot, in prepričan sem, da bosta v nji Simone Weil in Oskar Miłosz, pisatelj, v katerih šoli sem bil priden učenec, dobila mesto, ki jima pripada. Zdi se mi, da je bolj ustrezno javno povedati imena ljudi, s katerimi nas kaj veže, ker tako jasno določamo svoj položaj, kot navajati imena ljudi, ki jim silovito nasprotujemo. Upam, da so moje besede kljub meandrom misli, ki so pesniška poklicna bolezen, jasno izrazile moj *da* in *ne*, predvsem tam, kjer gre za napredek, zakaj vsi, ki smo tu zbrani — tako govornik kot občinstvo —, vemo, da smo samo člen v verigi med preteklostjo in prihodnostjo.

Prevedel Tone Pretnar